

अयास्य आङ्गिरसः। बृहस्पतिः। त्रिष्टुप्

इमां धियं सप्तशीर्ष्णीं पिता न ऋतप्रजातां बृहतीमविन्दत्।

तुरीयं स्वज्जनयद्विश्वजन्योऽयास्य उक्थमिन्द्राय शंसन् ॥ १०.०६७.०१

नः- अस्माकम्। पिता- आचार्यः। सप्तशीर्ष्णीं- सप्तभूमिकायुक्ताम्। ऋतप्रजाताम्- सत्यजाम्। बृहतीम्- महतीम्। इमाम्- एताम्। धियम्। अविन्दत्- लेभे। विश्वजन्यः- सर्वभूतहितः। अयास्यः- प्राणशक्तिसंपन्नः। आस्याद्यदयते तेनेति छान्दोग्ये। इन्द्राय- परमेश्वराय। शंसन्- स्तुवन्। उक्थम्- मन्त्रमयीं वाचम्। तुरीयम्- वैखरीम्। तुरीयं वाचो मनुष्या वदन्तीति श्रुतेः। जनयत्- ससर्ज ॥१॥

ऋतं शंसन्त ऋजु दीध्याना दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः।

विप्रं पदमङ्गिरसो दधाना यज्ञस्य धाम प्रथमं मनन्त ॥ १०.०६७.०२

तम्- सत्यम्। शंसन्तः- प्रशंसन्तः। ऋजु- आजविण। दीध्यानाः- ध्यायन्तः। असुरस्य- प्राणदस्य। दिवः- नभसः। पुत्रासः- सूनवः। वीराः- समर्थाः। विप्रं पदम्- मेधाविनां गतिम्। दधानाः- धारयन्तः। अङ्गिरसः- अङ्गनशीला उपासकाः। यज्ञस्य धाम- उपासनसदनम्। प्रथमम्। मनन्त- मननं कुर्वन्ति ॥२॥

हंसैरिव सखिभिर्वावदद्विरश्मन्मयानि नहना व्यस्यन्।

बृहस्पतिरभिकनिक्रदद्वा उत प्रास्तौदुच्च विद्वान् अगायत् ॥ १०.०६७.०३

हंसैरिव वावदद्विः- हंसध्वनिभिः। सखिभिः- मित्रैः। अश्मन्मयानि- अश्मोपलक्षितजडमयानि। नहना- बन्धनानि। व्यस्यन्- विक्षिपन्। बृहस्पतिः- मेधाधिदेवता। गाः- चिद्रश्मीनुद्दिश्य। अभिकनिक्रदत्- जगर्ज। उत- अपि च। प्रास्तौत्- ऋग्भिः प्रस्तौति। विद्वान्- ज्ञानी। अगायत्- सामभिर्गायति ॥३॥

अवो द्वाभ्यां पर एकया गा गुहा तिष्ठन्तीरनृतस्य सेतौ।

बृहस्पतिस्तमसि ज्योतिरिच्छन्नुदुस्त्रा आकर्वि हि तिस्र आवः ॥ १०.०६७.०४

अनृतस्य सेतौ गुहा- असत्यस्थाने । तिष्ठन्तीः- बन्धने स्थितान् । गाः- चिद्रश्मीन् । अवः- अधः स्थितान् । द्वाभ्याम्- अभ्युदयनिःश्रेयसाभ्याम् । उद्धरति । परः- परस्तादवस्थितानभ्युदये स्थितान् । एकया- निःश्रेयसेन उद्धरति । बृहस्पतिः- मेधाधिदेवता । तमसि- अन्धकारे । ज्योतिः । इच्छन्- कामयमाना । उस्त्राः- चिद्रश्मीन् । आकः- प्रादुर्भूतानकार्षीत् । तिस्रः- द्वारः । वि आवः- विवृतवती । हि- खलु ॥४॥

विभिद्या पुरं शयथेमपाचीं निस्त्रीणि साकमुदधेरकृन्तत् ।

बृहस्पतिरुषसं सूर्यं गामर्कं विवेद स्तनयन्निव द्यौः ॥ १०.०६७.०५

शयथा- उपशयेन स्थित्वा । अपाचीम्- पराङ्मुखम् । पुरम्- आवरणम् । विभिद्य- भित्त्वा । उदधेः- हृदयसमुद्रात् । साकम्- युगपदेव । त्रीणि- उषसं सूर्यं गाम् । निः अकृन्तत्- निरगमयत् । बृहस्पतिः- मेधाधिदेवता । उषसम्- ज्ञानोदयदेवताम् । अर्क- अर्च्यम् । सूर्य- आत्मानम् । गाम्- चिद्रश्मिम् । द्यौः- नभः । स्तनयन्निव- गर्जन्तीव । विवेद- प्रापयति ॥५॥

इन्द्रो बलं रक्षितारं दुधानां करेणेव वि चकर्ता रवेण ।

स्वेदाञ्जिभिराशिरमिच्छमानोऽरोदयत्पणिमा गा अमुष्णात् ॥ १०.०६७.०६

इन्द्रः- ईशानशीलो बृहस्पतिः । दुधानाम्- चिद्रश्मीनाम् । रक्षितारम्- बन्धकम् । बलम्- दुष्टबलम् । करेणेव- हस्तेन यथा तथा । रवेण- केवलशब्देन मन्त्रात्मकेन । वि चकर्त- विशेषेण चिच्छेद । स्वेदाञ्जिभिः- शुभ्रालङ्कारसम्पन्नैर्मरुद्भिः । आशिरम्- सङ्गमम् । इच्छमानः- कामयमानः । पणिम्- धनैकलक्ष्यम् । अरोदयत्- अनाशयत् । गाः- चिद्रश्मीन् । अमुष्णात्- आजहार ॥६॥

स ईं सत्येभिः सखिभिः शुचद्भिर्गोधायसं वि धनसैरददः ।

ब्रह्मणस्पतिर्वृषभिर्वराहैर्धर्मस्वेदेभिर्द्रविणं व्यानट् ॥ १०.०६७.०७

सः- असौ बृहस्पतिः । सत्येभिः- सत्यैः । शुचद्भिः- दीप्तैः । धनसैः- धनसम्भक्तृभिः । सखिभिः- मित्रैर्मरुद्भिः प्राणविशेषैः । ईम्- एनम् । गोधायसम्- चिद्रश्मिबन्धकम् । वि अददः- व्यदारयत् ।

ब्रह्मणस्पतिः- मेधाधिदेवता । वृषभिः- वर्षकैः । वराहैः- श्रेष्ठाहर्तृभिः । घर्मस्वेदेभिः-
कठिनकर्मसाधकैर्मरुद्भिः । द्रविणम्- चिद्रश्मिसम्पदम् । व्यानट्- व्याप्नोति ॥७॥

ते सत्येन मनसा गोपतिं गा इयानास इषणयन्त धीभिः ।

बृहस्पतिर्मिथो अवद्यपेभिरुत्त्रिया असृजत स्वयुग्भिः ॥ १०.०६७.०८

ते- अमी मरुतः प्राणविशेषाः । सत्येन मनसा- सत्यमार्गयुक्तचित्तेन । गाः- चिद्रश्मीन् प्रति ।
इयानासः- गच्छन्तः । गोपतिम्- चिद्रश्मिपालकम् । धीभिः । इषणयन्त- इच्छन्ति । बृहस्पतिः-
मेधाधिदेवता । मिथो अवद्यपेभिः- दोषात्पालकैर्मरुद्भिः प्राणविशेषैः । स्वयुग्भिः- आत्मयोगद्वारा ।
उत्त्रियाः- चिद्रश्मीन् । उत् असृजत्- निरगमयत् ॥८॥

तं वर्धयन्तो मतिभिः शिवाभिः सिंहमिव नानदतं सधस्थे ।

बृहस्पतिं वृषणं शूरसातौ भरेभरे अनु मदेम जिष्णुम् ॥ १०.०६७.०९

सधस्थे- सहस्थाने । सिंहमिव नानदतम्- सिंहगर्जनयुक्तम् । वृषणम्- वर्षकम् । जिष्णुम्-
जयशीलम् । तम्- अमुम् । बृहस्पतिम्- मेधाधिदेवतम् । शूरसातौ- शूरसम्भजने । भरेभरे-
प्रतियुद्धे । शिवाभिर्मतिभिः- मङ्गलमननैः । वर्धयन्तः । अनु मदेम- अनुतुष्येम ॥९॥

यदा वाजमसनद्विध्वरूपमाद्यामरुक्षदुत्तराणि सद्यः ।

बृहस्पतिं वृषणं वर्धयन्तो नाना सन्तो बिभ्रतो ज्योतिरासा ॥ १०.०६७.१०

यदा । विश्वरूपं वाजम्- बृहस्पतिः विश्वरूपसम्पदम् । असनत्- अभजत् । द्याम्- चिदाकाशम् ।
उत्तराणि सद्य- तत्स्थश्रेष्ठसदनानि । अरुक्षत्- आरोहति । तदा । वृषणम्- वर्षकम् । बृहस्पतिम् ।
आसा- मन्त्रेण । वर्धयन्तः । ज्योतिः । बिभ्रतः- धारयन्तः । नाना- नानाविधाः । सन्तः- साधवो
भवन्ति ॥१०॥

सत्यामाशिषं कृणुता वयोधै कीरिं चिद्धयवथ स्वेभिरेवैः ।

पश्चा मृधो अप भवन्तु विश्वास्तद्रौदसी शृणुतं विश्वमिन्वे ॥ १०.०६७.११

वयोधै- हव्यधारणाय । सत्याम्- अवितथाम् । आशिषम् । कृणुत- कुरुत । स्वेभिः एभिः-
स्वगतिभिः । कीरिम्- साधकम् । अवथ- रक्षथ । पश्चा- अनन्तरम् । विश्वाः- सर्वाः । मृधः-
हिंसित्र्यः । अप भवन्तु- नश्यन्तु । विश्वमिन्वे- सर्वप्रीणयित्र्यौ । रोदसी- द्यावापृथिव्यौ ।
शृणुतम् ॥११॥

इन्द्रो म॒ह्ना म॒हतो अ॒र्णव॒स्य वि मूर्ध॑नमभिनद॒र्बुद॒स्य ।

अ॒ह॒न्नहि॒मरि॑णात्स॒प्त सिन्धू॒न्दे॒वैर्द्या॑वापृथि॒वी प्रा॒वतं नः ॥ १०.०६७.१२

इन्द्रः- परमेश्वरः । म॒ह्ना- स्वमहिम्ना । म॒हतः- बृहतः । अ॒र्णव॒स्य- उदकवतः । अ॒र्बुद॒स्य- मेघस्य
जडोपलक्षितस्य । मूर्ध॑नम्- मुख्यस्थानम् । वि- विशेषेण । अभिनत्- बिभेद । अहिम्-
अप्रज्ञाख्यविलस्थम् । अ॒हन्- अनाशयत् । स॒प्त सिन्धून्- मूलशक्तिधाराः । अरिणात्- निरगमयत् ।
देवः- द्योतनशक्तिभिः । द्यावापृथि॒वी- द्यावापृथिव्यौ । नः- अस्मान् । प्रा॒वतम्- प्रकर्षेण
रक्षतम् ॥१२॥

Dr. Ravi